

Darbuotojų saugos ir sveikatos užtikrinimo veiklos labai mažose ir mažosiose Europos Sąjungos įmonėse sąlygos ir priemonės. SESAME projektas

Europos rizikos stebėjimo tarnyba
Santrauka

Autoriai

Kardifo universiteto Kardifo darbo aplinkos mokslinių tyrimų centro (CWERC) Saugių mažųjų ir labai mažų įmonių (SESAME) projekto tyrimo grupės atstovai Davidas Waltersas ir Emma Wadsworth.

Padėkos

Prie šios santraukos parengimo prisidėjo SESAME projekto pagrindinės tyrimų komandos: Monique Ramioul ir Laurianne Terlinden iš Universiteto *Katholieke Universiteit Leuven* (HIVA-KU Leuven) Darbo ir visuomenės mokslinių tyrimų instituto; Peteris Hasle, Janas Vangas ir Bjarke Refslundas iš Alborgo universiteto Pramonės gamybos centro ir Ann-Beth Antonsson iš Švedijos aplinkos mokslinių tyrimų instituto (IVL) (abi institucijos buvo atsakingos už pirminį teksto, esančio Skyriuje 6, parengimą); ir Lotharas Lißneris ir Réka Zayzon iš *Kooperationsstelle Hamburg IFE* (KOOPI). Be to, pastabų pateikė platesnės SESAME projekto grupės tyrimų komandos, įskaitant tyrėjus iš *Politecnico di Milano* (POLIMI), Talino ekonomikos ir verslo administravimo mokyklos, Talino technologijų universiteto (TTU) ir Nacionalinių darbuotojų saugos mokslinių tyrimų ir plėtros instituto (INCDPM, Rumunija).

Mes labai dėkingi projekto patariamiosios tarybos nariams Ellenai MacEachen, Joanai Eakin, Michaeliui Quinlanui ir Jukkai Takalai už labai naudingas ir įžvalgas pastabas apie šią ataskaitą, o Vicky Parkin – už pagalbą rengiant galutinį variantą. Be to, už vertingas pastabas dėkojame EU-OSHA darbuotojams ir nacionalinių ryšių punktų atstovams.

Projektą administravo Malgorzata Milczarek, Marine Cavet (EU-OSHA)

„Europe Direct“ – tai paslauga, padėsianti Jums rasti atsakymus

į klausimus apie Europos Sąjungą.

Nemokamas telefono numeris (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Kai kurie mobiliojo ryšio operatoriai neteikia paslaugos skambinti 00 800 numeriu arba šie skambučiai yra mokami.

Daugiau informacijos apie Europos Sąjungą pateikiama internete (<http://europa.eu>).

Katalogo duomenų galima rasti ant šio leidinio viršelio.

Liuksemburgas, Europos Sąjungos leidinių biuras, 2016 m.

ISBN: 978-92-9240-909-8

doi:10.2802/366689

© Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra, 2016.

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Pratarmė

Labai mažos ir mažosios įmonės (LMMI) yra Europos Sąjungos ūkio pagrindas, jos labai prisideda prie ekonominio augimo, inovacijų, užimtumo ir socialinės integracijos. Maždaug pusė Europos darbuotojų dirba labai mažose ir mažosiose įmonėse. Veiksmingas darbuotojų saugos ir sveikatos (DSS) valdymas LMMI yra būtinas, siekiant užtikrinti tiek darbuotojų gerovę, tiek ilgalaikį tokių įmonių ekonominį tvarumą. Tačiau, remiantis turima statistika ir tyrimais, daugelio LMMI darbuotojų sauga ir sveikata yra saugoma prastai, o geras DSS valdymas LMMI vis dar yra didelis iššūkis. Ši problema pripažinta Europos Komisijos priimtoje 2014–2020 m. ES darbuotojų saugos ir sveikatos strateginėje programoje, kurioje poreikis didinti LMMI gebėjimą diegti veiksmingas ir efektyvias rizikos prevencijos priemones yra nustatytas kaip vienas iš strateginių darbuotojų saugos ir sveikatos srities tikslų.

Reaguodama į tai, kad trūksta informacijos, susijusios su DSS reikalavimais ir darbo praktika, EU-OSHA ėmėsi plataus masto trejų metų projekto (2014–2017), kuriuo apskritai siekiama nustatyti pagrindinius veiksnius, susijusius su politika, strategijomis ir praktiniais sprendimais, kurie padėtų gerinti Europos labai mažų ir mažųjų įmonių veiklą DSS srityje. Projekto, kurį atlikti ėmėsi Saugių mažųjų ir labai mažų įmonių (SESAME) konsorciūmą sudarančių tyrėjų grupė, pagrindiniai tikslai yra trys. Įgyvendinus projektą bus pateikta faktinių duomenų politikos rekomendacijoms rengti ir prisidėta prie dabartinių diskusijų dėl mažųjų įmonių darbuotojų saugos ir sveikatos klausimų reguliavimo Europoje. Be to, bus nustatyta geroji darbo vietų lygmens patirtis, susijusi su gero DSS valdymo užtikrinimu, ir bus sudarytos sąlygos toliau plėtoti esamas ar naujas praktines priemones, įskaitant Internetinio interaktyvaus rizikos vertinimo (OiRA) priemonę. Projekto išvados padės rengti būsimus tyrimus, skirtus gerinti žinias apie tai, kokie veiksniai lemia gerą DSS labai mažose ir mažosiose įmonėse, kurios veikia dinamiškai besikeičiančioje ekonomikoje.

Šioje ataskaitoje pateikiamos išvados iš pirmojo projekto etapo, kuris buvo skirtas apžvelgti naujausią turimą informaciją apie labai mažų ir mažųjų įmonių DSS ir nustatyti tai, kas šiuo metu žinoma ir kokios informacijos trūksta, įskaitant tokius aspektus kaip esamų DSS priemonių ir rezultatų lygis, taip pat kontekstinius klausimus, tokius kaip reguliavimo aplinka ir prieinama parama. Taip užtikrinamas tvirtas projekto mokslinių tyrimų pagrindas, kad būtų galima imtis tolesnių veiksmų siekiant paremti politikos rekomendacijas ir gerosios patirties mainus. Tuo tikslu kitame projekto etape bus atidžiau analizuojamos LMMI, siekiant suprasti darbdavių ir darbuotojų požiūrį į DSS problemas ir rūpimus klausimus, kurių kyla darbo vietoje. Po to bus vykdomi tolesni tyrimai, apimantys politikos rengėjus, socialinius partnerius ir DSS ekspertus, siekiant nustatyti sėkmingos politikos, strategijų ir intervencinių priemonių darbo vietose pagrindinius elementus. EU-OSHA per artimiausius kelerius metus paskelbs ir išplatins išvadas, kuriomis bus patvirtintos politikos rekomendacijos ir kuriose bus atskleista geroji patirtis, o tai padės užtikrinti geresnę LMMI darbuotojų saugą ir sveikatą.

Christa Sedlatschek

Direktore

Santrauka

Beveik 99 proc. įmonių Europos Sąjungoje (ES) yra labai mažos ir mažosios įmonės (LMMĮ), jose dirba apie 50 proc. ES darbuotojų. Įvertinus šiuos skaičius ir tai, koks svarbus vaidmuo tenka tokioms įmonėms visuomenėje ir ES ekonomikoje, akivaizdu, kad labai svarbu sukurti veiksmingas žalos prevencijos priemones, taikomas tokių įmonių darbuotojų saugai ir sveikatai. Atsižvelgiant į visa tai, šio vertinimo tikslas – padėti visos ES mastu svariau analizuoti dabartines žinias apie labai mažų ir mažųjų įmonių darbuotojų saugos ir sveikatos veiksmų pobūdį ir susijusią patirtį. Joje apžvelgiami labai mažų ir mažųjų įmonių pobūdžio ir jų vaidmens ES ekonomikoje tyrimai, su darbu jose susijusio mirtingumo ir sergamumo rodikliai ir priemonės, kurių imamasi šiose įmonėse, siekiant apsaugoti jų darbuotojus nuo žalos, kartu tinkamai atsižvelgiant į atitinkamas struktūrines, ekonomines ir politines aplinkybes ES valstybėse narėse. Vertinimu siekiama pagrįsti diskusijas dėl būsimos politikos plėtotės šioje svarbioje srityje ir kartu padėti nustatyti pagrindines žinių spragas.

Vertinime taikomas požiūris nuo ankstesnių tyrimų skiriasi keliais svarbiais aspektais.

Pirma, joje susitelkta į aktualią tyrimų literatūrą ir taikyti griežti apžvelgtos medžiagos atrankos kriterijai. Vertindami šią literatūrą vadovavomės kritiškai praktišku požiūriu ir pritaikėme *praktinio vertinimo* metodą, siekdami nustatyti, koku mastu tokia literatūra papildo mūsų žinias apie tai, „kas, kam ir kokiomis aplinkybėmis yra veiksminga“, kai nagrinėjame faktinius duomenis apie saugos ir sveikatos srities priemones, kurių imamasi labai mažose ir mažosiose įmonėse, taip pat apie esamas strategijas ir išteklius tokioms priemonėms paremti.

Antra, didelė dalis mažesnių organizacijų darbuotojų saugos ir sveikatos tyrimų yra pirmiausiai susiję su savininkų vadovų patirtimi ir poreikiais, remiantis prielaida, kad juos, jų įmones ir darbuotojus sieja bendri interesai. Tačiau, kaip galima spręsti iš platesnės literatūros, skirtos darbo santykiams ir gamybiniam santykiams mažosiose įmonėse, tokios prielaidos nevisiškai pagrįstos. Todėl savo vertinime susitelkėme į tyrimus, susijusius su socialinėmis, ekonominėmis ir reguliavimo sąlygomis, kurios turi įtakos darbuotojams, dirbantiems LMMĮ. Taip sutelkus dėmesį tapo aišku, kad, palyginti su didesnių organizacijų moksliniais tyrimais ir aprašymais, šie LMMĮ aspektai nagrinėti menkai. Tai svarbi spraga dėl keleto priežasčių, be kita ko, dėl iššūkių, kurių kyla norint vykdyti sunkiai pasiekiamų labai mažų ir mažųjų įmonių reguliavimo ir priežiūros patikrą; taip pat dėl tokios padėties poveikio reguliavimo strategijų pertvarkymui ir perorientavimui; dėl to, kiek šios strategijos padeda užtikrinti reguliavimo aprėptį ir poveikį (pavyzdžiui, kaip jos išnaudoja labai mažų ir mažųjų įmonių vietą vertės grandinėje); ir dėl politinių bei ekonominių sąlygų, kuriomis tokios strategijos pertvarkytos bei perorientuotos, ir jų sąsajų su diskusijomis dėl labai mažų ir mažųjų įmonių veiklos reguliavimo, joms kylančios rizikos ir tenkančios reguliavimo naštos. Todėl norėjome pateikti DSS patirties ir jos reguliavimo labai mažose ir mažosiose įmonėse geriau *pagrįstą socialinę ir teisinę analizę*, palyginti su ankstesniais vertinimais.

Trečia, tam tikru mastu įvertinome ir tai, kokį poveikį LMMĮ turi įvairiose ES valstybėse narėse egzistuojančios sąlygos, ir priėjome prie išvados, jog yra pagrindo teigti, kad tarp valstybių narių esama skirtumų, susijusių su labai mažose ir mažosiose įmonėse DSS srityje taikomomis priemonėmis ir jų kokybe. Savo analizėje ES valstybes nares sugrupavome pagal bendrus ekonomikos, darbo struktūros, reguliavimo ir viešojo administravimo bruožus, kad būtų lengviau suprasti skirtumus, susijusius su tuo, kokios skirtingų ES valstybių narių LMMĮ taikomos DSS priemonės yra veiksmingos ir kieno atžvilgiu.

Apskritai šiame vertinime nagrinėjami motyvai, mechanizmai ir aplinkybės, kurie daro poveikį LMMĮ darbuotojų patirtims DSS srityje; analizė atliekama taip, kad ji būtų naudinga tiek mokslui, tiek rengiant šios srities politiką. Vertinime siekiama kritiškai įvertinti dabartines žinias apie LMMĮ taikomas DSS priemones ir jų taikymo rezultatus, joms remti skirtas strategijas ir jų socialines, ekonomines ir reguliavimo sąlygas, taip pat įvertinti, kokį poveikį būsimiems tyrimams turi nustatytos tokių žinių spragos.

Pagrindinės išvados

Mūsų analizėje patvirtinama labai mažų ir mažųjų įmonių svarba ES ekonomikai. Jos svarbios ne tik dėl vaidmens visuomenėje, bet ir dėl jų skaičiaus ir dėl to, kad tokios įmonės yra daugelio ES darbuotojų užimtumo šaltinis. Be to, atsižvelgiama į tai, kad labai mažos ir mažosios įmonės netiesiogiai svarbios didesnių organizacijų verslui ir našumui, nes jas sieja vertės grandinės (per įvairią užsakomąją veiklą ir rangos bei subrangos santykius). Taip pat akivaizdu, kad dėl organizacinių ir verslo strategijų grupių sąsajų ir dėl to, kad joms prieinami išteklių yra įvairiai apriboti, gali būti, kad didelė dalis tokių LMMĮ taiko primityvias ekonominio ir verslo išlikimo strategijas. Labai tikėtina, kad daugelio darbuotojų, kurie dirba tokiose įmonėse, darbo sąlygos bus prastesnės, darbo vietos kokybė – menkesnė, o rizika jų sveikatai, saugai ir gerovei – didesnė.

Nors turimi duomenys yra labai neapibrėžti ir dėl to patikimą lyginamąjį tyrimą atlikti sunku, vis dėlto tyrimų literatūroje esama pakankamai duomenų, kad mažesnėse įmonėse sunkių traumų ir mirčių santykinai pasitaiko dažniau nei didesnėse įmonėse. Taip yra nepaisant to, kad DSS rezultatai neabejotinai labai priklauso nuo sektoriaus. Nors faktinius duomenis apie įmonės dydžio poveikį darbo sąlygoms ir darbo poveikį sveikatai įvertinti sunkiau, ir šioje srityje esama daug neigiamų rezultatų pavyzdžių; taip pat akivaizdu, kad literatūroje nėra jokių duomenų, kurie leistų teigti, kad apskritai darbas LMMĮ yra sveikesnis ar saugesnis nei didesnėse įmonėse. Todėl yra pagrindo susirūpinti dėl sveikatos ir saugos užtikrinimo daugelyje labai mažų ir mažųjų įmonių. Šis susirūpinimas taikytinas daugiau ar mažiau visose ES valstybėse narėse, ir visos jos privalo į tai atsižvelgti.

Mūsų tyrimų duomenys leidžia teigti, kad esama įvairių socialinių bei ekonominių ir reguliavimo veiksnių, dėl kurių didėja rizika daugelio mažesnių įmonių darbuotojų sveikatai ir saugai, palyginti su atitinkamų sektorių didesnių įmonių darbuotojams kylančia rizika. Trumpai tariant, įvairiuose tyrimuose nustatytos priežastys, dėl kurių tose įmonėse nepakankamai diegiamos DSS valdymo priemonės. Be kita ko, tai:

- prasta daugelio LMMĮ ekonominė būklė ir menkos investicijos, kurias jos gali skirti DSS infrastruktūrai;
- ribotos jų savininkų vadovų žinios, informuotumas ir kompetencija tiek DSS, tiek šioje srityje taikomų reguliavimo reikalavimų klausimais;
- ribotos galimybės savo reikalus tvarkyti sistemaiškai; ir
- jų požiūris ir prioritetai, atsižvelgiant į jų ribotus išteklius ir rūpestį dėl ekonominio įmonių išlikimo (o tokiu atveju DSS neskiriamas svarbus vaidmuo).

Siekdami šiuos pagrindinius trūkumus įvertinti papildomai, išnagrinėjome tyrimus, apimančius darbuotojų patirtis, darbo santykius ir DSS veiklos reguliavimą. Nustatėme, kad daugelio LMMĮ bendro pobūdžio įvairialypis išteklių trūkumas yra susijęs su platesnėmis socialinėmis, ekonominėmis, reguliavimo ir darbo santykių sąlygomis ir su struktūromis bei verslo santykiais, kuriuose dalyvauja LMMĮ. Sutelkus dėmesį į platesnę šiems klausimams skirtą literatūrą, buvo galima atkreipti dėmesį į LMMĮ įvairovę, vertinant ne tik institucinius aspektus, bet ir labai skirtingas patirtis jose, ypač dažnai labai skirtingas tokių įmonių darbuotojų ir jų darbdavių patirtis.

Be to, priėjome prie išvados, jog tiriant LMMĮ veiklą DSS reguliavimo srityje nustatyta, kad šių įmonių savininkai vadovai paprastai menkai įsitraukia ir prastai laikosi nustatytų reikalavimų, ypač susijusių su veiksmais DSS srityje. Dar kartą pažymėtina, kad padėtis yra sudėtinga ir kad dėl LMMĮ įvairovės bendras vaizdas yra nevienalytis. Mes atkreipėme dėmesį į literatūroje nustatytas tipologijas, kuriomis siekiama apibūdinti elgesį, susijusį su atitikties užtikrinimu, taip pat į tokio elgesio priežastis; tai suteikia galimybę dar kartą patvirtinti, kad daugelis LMMĮ taiko primityvias išlikimo strategijas ir kad tokiose įmonėse greičiausiai daug dažniau pasitaiko darbuotojų saugai ir sveikatai kenksmingos sąlygos. Be to, tiriant reguliavimo sritį dažnai nustatoma, kad tokios įmonės atitinkamų reikalavimų nesilaiko. Nustatėme, kad randasi reguliavimo strategijų, kurios gali padėti spręsti šiuos uždavinius ir kurios atitinka mokslinėje literatūroje susiformavusį supratimą apie privalumus, susijusius su reguliavimo priemonių deriniais, taikomais pagal naujus ekonominio valdymo ir reguliavimo principus. Tačiau taip pat pabrėžiame, kad tyrimų duomenų apie jų sėkmingą taikymą nėra daug.

Pereinant prie strategijų, skirtų paremti atitinkamų DSS priemonių diegimą LMMĮ, nustatėme tam tikrų duomenų, susijusių su konkrečių intervencinių veiksnių veiksmingumu. Tačiau apskritai mūsų tyrimų duomenys leidžia teigti, kad šios srities tyrimuose menkai išnagrinėtos intervencinių veiksnių aplinkybės ir galimybės juos taikyti kitose srityse. Atsižvelgdami tai prieiname prie išvados, kad, nepaisant gausios literatūros, skirtos įvairiems konkretiems intervenciniams veiksniams, derėtų ir toliau vertinti šiuos platesnius klausimus, kad pagaliau sugebėtume gerai suprasti, „kas, kam ir kokiomis aplinkybėmis yra veiksminga“.

Mūsų tyrimų duomenys leidžia teigti, kad nacionalinės sąlygos yra svarbūs papildomi veiksniai, darantys poveikį darbo vietose taikomoms priemonėms ir jų taikymo rezultatams. Remiantis mūsų atlikta Antrosios Europos įmonių apklausos apie naują ir kylančią riziką (ESENER-2) duomenų analize, valstybės narės, kuriose reguliavimo reikalavimai, sutelkti į DSS valdymo procesą, taikomi seniausiai, paprastai nurodo daugiau gerosios DSS valdymo patirties atvejų, palyginti su tomis, kuriose tokie reikalavimai taikomi ne taip seniai. Tačiau, kaip teigiame išsamioje ataskaitoje, taip greičiausiai per daug supaprastinama sudėtingesnė tikrovė, kurioje šių nacionalinių skirtumų negalima paaiškinti vien tuo, kiek kiekvienoje valstybėje narėje užtrunka perėjimas nuo norminamojo prie procesinio reguliavimo. Šiuos skirtumus galima geriau suprasti toliau nagrinėjant veiksnius, kurie lemia tokius pokyčius, ir ekonominės veiklos vykdytojų, valstybės ir pilietinės visuomenės vaidmenį, susijusį su tokių pokyčių įgyvendinimu; apie tokius veiksnius išsamiau kalbame ataskaitoje.

Turimoje literatūroje, pavyzdžiui, teigiama, kad, vertinant šalių grupes, kurias išskyrėme savo analizės tikslais, esama skirtumų tarp Šiaurės bei Vakarų valstybių narių LMMĮ gebėjimo veiksmingai reaguoti į globalizacijos nulemtus veiklos iššūkius, ir atitinkamo pietinių ir rytinių ES valstybių narių gebėjimo, o toks gebėjimas gali turėti poveikį tam, kokia tokių įmonių dalis skirtingose valstybėse narėse imasi primityvių išlikimo strategijų. Tokius skirtumus greičiausiai lemia ne tik LMMĮ ypatybės, bet ir sąsajos tarp tokių įmonių ir socialinių, politinių, reguliavimo ir ekonominių sąlygų, kuriomis jos veikia. Platesni tyrimai yra sutelkti į tai, kaip tokios sąlygos veikia įvairius veiksnius, tokius kaip kolektyvinės derybos ir darbo užmokesčio nustatymas, o tokių veiksmų poveikis DSS priemonėms ir tos srities rezultatams nagrinėtas mažai.

Pastabos apie išvadas

Daugelyje šaltinių LMMĮ apibūdinamos kaip svarbi ES visuomenės ir jos ekonomikos dalis. Atsižvelgiant į skirtingus būdus įvertinti tokių įmonių indėlį, galima teigti, kad jos yra ne tik svarbus užimtumo šaltinis, bet ir pagerina didesnių organizacijų veiklos rezultatus, nes dažnai joms padeda pasiekti didesnę ekonominę efektyvumą, kadangi sąnaudų ir rizikos našta jos pasidalija su šiomis mažesnėmis įmonėmis. Be to, taip dar kartą primenama apie tai, kad daugelyje tokių situacijų tokios rizikos padariniai dažnai nefiksuojami ataskaitų teikimo ir registravimo sistemose, nes tai nepatenka į jų kompetencijos sritį. Tai ypač taikytina atsižvelgiant į tai, kad vis neformalesnėje ES ekonomikoje iš esmės vyrauja labai mažos ir mažosios įmonės.

Galima rasti prieštarų LMMĮ vaidmens ekonomikoje vertinimų. Vienais atvejais dėmesys yra sutelktas į įmones, kurios ypač aktyviai vykdo didelės pridėtinės vertės veiklą, jos yra pristatomos kaip verslo sėkmės istorijos ir kaip svarbūs subjektai, prisidedantys prie pastangų atgaivinti ekonomikos augimą. Kitais atvejais daugelio tokių įmonių veikla apibūdinama kaip paremta primityviomis išlikimo strategijomis, pagal kurias išteklių stokojančios įmonės veikia ekonomikos paribuose, dažnai rinkose, į kurias patekti nėra sudėtinga, ir kaip didesnių įmonių subrangovai ar kitaip priklausomi subjektai, kurių sprendimų spektras yra ribotas. Dar kitais atvejais darbas LMMĮ apibūdinamas kaip teikiantis didelį pasitenkinimą, socialiai integruotas, lankstus ir įvairus, sąmoningai pasirenkamas asmenų, kurie turi daug vertingų įgūdžių, ir turintis nemažą įtaką darbo rinkoje. Tačiau kituose vertinimuose teigiama, kad vyrauja prastos kokybės darbai, kurių imasi palyginti prastai išsilavinę ar dėl kitų priežasčių nepalankioje padėtyje esantys darbuotojai, kurie yra menkos kvalifikacijos, labai pažeidžiami ir kurių darbo saugumas nėra užtikrintas. Be to, kaip jau nurodėme pirmiau, išsamioje mokslinėje analizėje atskleidžiamas atvirkštinis ryšys tarp įmonės dydžio ir sunkių traumų bei mirčių, o mažiau patikimų rodiklių (tokių kaip

dėl traumų prarasto darbingumo ir panašių) analizė kartais leidžia manyti, kad esama kitokių tendencijų, pvz., kad labai mažų įmonių veiklos rodikliai yra geresni nei mažųjų įmonių.

Šias priešingas nuomones apie LMMĮ galima paaiškinti tuo, kad turimų patikimų duomenų kiekis yra ribotas ir kad LMMĮ grupei būdinga įvairovė. Tokia įvairovė verčia susilaikyti nuo plačių apibendrinimų apie LMMĮ. Tačiau, siekiant užtikrinti, kad politika būtų veiksminga, svarbu ir būtina įmones suskirstyti į plačias kategorijas. Šiuo atžvilgiu mūsų išvados yra aiškios. Kalbant apie LMMĮ taikomas darbuotojų saugos, sveikatos ir gerovės priemones, tiek senesnėje analitinėje literatūroje, tiek naujų ES masto tyrimų išvadose apie tokias DSS priemones nuolat patvirtinama, kad jos yra prasčiau išplėtos mažesnėse įmonėse, palyginti su didesnėmis įmonėmis, ir tai pasakytina apie bet kurį sektorių ar šalį. Ne visas tokias įmones galima taip apibūdinti, tačiau didelė jų dalis taiko primityvias išlikimo strategijas, be to, daugelis iš jų veikia sektoriuose, kurie tradiciškai siejami su didele fizinių traumų ir ligų rizika. Be to, turima duomenų, kad esama ryšio tarp tokių nustatytų faktų ir neproporcingai didelio kiekio prastų saugos ir sveikatos priemonių ir rezultatų, taip pat prastos darbo kokybės didelėje dalyje tokių įmonių. Tai sritis, į kurias verta atkreipti dėmesį tolesniuose tyrimuose, taip pat atitinkamai įvertinant ir susijusias politikos aplinkybes.

Politikos aplinkybės

Nesunku pastebėti, kad pagrindinėje ES ir jos valstybių narių ekonominėje politikoje pastaraisiais dešimtmečiais atkreipiamas dėmesys į labai svarbų LMMĮ vaidmenį užtikrinant ekonomikos augimą ir kad tokį vaidmenį sustiprinti mėginama teikiant paramą pagal ekonominę ir reguliavimo politiką, skirtą didinti lankstumą ir šalinti tai, kas vertinama kaip nepagrįsti verslo suvaržymai. Tokia politika gali paskatinti vengti DSS taisyklių, tačiau kartu ji greičiausiai skatina taikyti primityvias strategijas, kurias taiko didelė dalis LMMĮ, nes tokios strategijos silpnoms ir išteklių stokojančioms įmonėms padeda išlikti panašiam lygmenyje. Tai padeda susiformuoti sąlygoms, kai DSS rūpinamasi nepakankamai, o tai lemia prastus rezultatus DSS srityje. Reguliavimo panaikinimo (arba atnaujinto reguliavimo) politika, kuria siekiama pašalinti reguliavimą, tokio reguliavimo netaikyti mažesnėms nei tam tikro dydžio įmonėms arba tokį reguliavimą pakeisti, yra susijusi su platesne politika, kuria apskritai siekiama mažinti valstybės reguliavimo funkcijas ir institucijų skaičių, taip pat paskatinti rinkos ir kitų privataus reguliavimo formų plėtrą, siekiant būtent joms perkelti pirmiau minėtas funkcijas. Dėl to pastaraisiais metais daugelis viešojo reguliavimo institucijų, įskaitant tas, kurios sukurtos darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos priemonių priežiūrai užtikrinti, sumažėjo pačios, be to, sumažėjo jų veiklos sritis. Tuo pačiu metu joms teko savo sumažėjusius išteklius skirti vis sudėtingesniems ir skirtingesniems scenarijams, kuriems ir toliau taikomas reguliavimas, kadangi tos pačios ekonominės bei reguliavimo politikos poveikis lemia platesnį jų taikymą, nes restruktūrizuotose ir reorganizuotose ES ekonomikose skatinamas ir remiamas užsakomosiomis paslaugomis grindžiamas, fragmentuotas ir suskaidytas darbo organizavimas. Nepaisant to, kad apskritai esama teigiamų poslinkių, susijusių su traumų skaičiumi, sunku neprieiti prie išvados, kad yra sąsajų tarp šių struktūrinių pokyčių ir prastų daugelio LMMĮ darbuotojų (ypač darbuotojų, kurie dirba įmonėse, taikančiose mūsų aptartas primityvias išlikimo strategijas) patirčių saugos ir sveikatos užtikrinimo srityje. Vertinant tokias aplinkybes, pavyzdžiui, nevisiškai aišku, kaip pagal 2014 m. pristatytą ES darbuotojų saugos ir sveikatos strateginę programą bus įmanoma pasiekti joje nustatytą tikslą „gerinti saugos ir sveikatos taisyklių įgyvendinimą, visų pirma didinant labai mažų ir mažųjų įmonių gebėjimą įdiegti veiksmingas ir efektyvias rizikos prevencijos priemones“.

Be to, kaip galima spręsti atsižvelgiant į mūsų išvadas, dėl šių tendencijų reguliavimo institucijoms, kurios ir toliau privalo pasiekti, kad LMMĮ atsakingi asmenys užtikrintų atitiktį, kyla tam tikras iššūkis vykdant savo reguliavimo funkcijas, kurias tos institucijos privalo vykdyti daugumoje valstybių narių ir kurioms jos turi mažiau išteklių nei anksčiau. Remiantis platesniais reguliavimo srities tyrimais, ekonominėje politikoje skatinamas rinkos ir savanoriškumo principų taikymas reguliavimo srityje turi ribotą poveikį LMMĮ, kurios neturi nei noro, nei gebėjimų tokius principus įgyvendinti. Tyrimais, kuriuose nagrinėjamas elgesys, susijęs su atitikties užtikrinimu, nustatyta, kad kai rinkos reguliavimo sistemoje didžiausią reikšmę turi kaina ir pristatymo rodikliai ir kai vyrauja didelės tiekimo grandinės, didesnės įmonės neįaučia spaudimo ir nesirūpina savo verslo strategijų reguliavimo ar reputacine rizika, susijusia

su jos tiekimo grandinių poliuose esančiomis LMMJ. Literatūroje aptartos tokiems iššūkiams spręsti skirtos priemonės: įvairių reguliavimo priemonių derinimas, atsakomybės perdavimas tiekimo grandinių vadovams, rinkos paskatų ir reguliavimo funkcijų derinimas, strategiškesnis priemonių, susijusių su didesne reputacine rizika, naudojimas ir pan. Tai novatoriški būdai, kurie gali padėti įpareigoti sunkiai pasiekiamus atsakingus asmenis (pvz., atstovaujančius mažoms įmonėms) užtikrinti atitiktį. Tačiau, kaip jau nurodėme, mūsų išvados leidžia teigti, kad dabar yra per mažai pagrindo manyti, kad tokie metodai yra taikomi veiksmingai.

Tolesni tyrimai

Mūsų išvadose nurodomos kryptys būsimiems tyrimams; šias kryptis galima suskirstyti į dvi pagrindines susijusias grupes. Pirma, šiuo metu trūksta informacijos apie ES labai mažų ir mažųjų įmonių veiklą DSS srityje, ir į tai būtų galima atkreipti dėmesį būsimuose tyrimuose. Antra, būsimuose tyrimuose būtų verta nagrinėti ir keletą ankstesnių tyrimų kokybės ir aprėpties klausimų. Juos trumpai pristatome kituose skirsniuose. Jie yra išsamiau pristatyti šios ataskaitos išvadose ir rekomendacijose.

Kiekybinių rezultatų analizė

Mes atskleidėme, kad ilgalaikė išsami analizė suteikia patikimų duomenų apie tai, jog egzistuoja atvirkštinis ryšys tarp įmonės dydžio ir sunkių bei mirtinų profesinių traumų lygio. Esama netiesioginių įrodymų, kad egzistuoja panašus atvirkštinis ryšys tarp dydžio ir gerų rezultatų DSS srityje, susijusių su tokiais aspektais, kaip kitokių traumų pavojus, profesinės ligos, darbo vietų kokybė ir darbo aplinka. Tačiau pastarųjų faktinių duomenų yra mažai, o jų kokybė yra prasta; be to, skirtingose valstybėse narėse padėtis nevienoda. Taip pat esama požymių, kad mažėja nacionalinių tyrimų, kuriuos atliekant gaunama tokių faktinių duomenų, ir kad prastėja tokių tyrimų kokybė. Daugumoje valstybių narių tokia analizė neatliekama. Atsižvelgiant į ankstesniame skirsnyje išdėstytus politikos klausimus, o ypač į poreikį suderinti paramą LMMJ ir milijonų tokiose įmonėse dirbančių darbuotojų sveikatos, saugos ir gerovės apsaugą, svarbu turėti patikimų duomenų, reikalingų DSS padėties analizei, nes tai padėtų geriau analizuoti, kokią įtaką turi įmonės dydis ir sektorius.

Mūsų išvadų esmė yra ta, kad didelės dalies LMMJ darbuotojų saugai ir sveikatai kyla didesnė rizika dėl to, kad priemonės, skirtos apsaugoti juos nuo įvairaus didelio pavojaus, yra nepakankamos, ypač įmonėse, kurios taiko primityvias strategijas, skirtas užtikrinti ekonominį išlikimą. Tačiau akivaizdu, kad esama ir kitų LMMJ, kuriose veikla yra mažiau pavojinga, taip pat tokių įmonių, kuriose atsakoma primityvių išlikimo strategijų ir diegiamos tokios strategijos, kurios užtikrina sėkmingesnę įmonių veiklą. Dabartiniuose tyrimuose esama tam tikrų nuorodų į tai, kad šioje grupėje rizika gali būti valdoma geriau ir kad tai gali turėti teigiamų rezultatų DSS srityje, o tai lemia sėkmingą veiklą. Tačiau tikslių duomenų nėra. Toliau tirti visus šiuos klausimus padėtų išsamesnė lyginamoji geresnių kiekybinių duomenų analizė, atspindinti patirtį sektoriuose ir nacionaliniu mastu.

Aplinkybės

Nereikėtų apsiriboti siauru požiūriu, taikomu daugelyje specializuotų labai mažų ir mažųjų įmonių DSS tyrimų, kuriuose paprastai yra linkstama susitelkti į savininkų vadovų interesus ir patirtis. Naujuose tyrimuose reikia daugiau dėmesio skirti labai mažų ir mažųjų įmonių *darbuotojų patirtims*, susijusioms su DSS. Tai nereiškia, kad tyrimuose reikėtų mažiau dėmesio skirti savininkams vadovams – DSS tyrimuose visiškai aiškiai nustatytas jų ypač svarbus vaidmuo. Be to, tai nereiškia, kad gali būti nepaisoma mažųjų ir labai mažų įmonių verslo ir ekonominių sąlygų. Tačiau svarbu pripažinti, kad tiriant darbuotojų patirčių aplinkybes ir tokias patirtis lemiančius veiksnius, tyrimui būtina tinkama koncepcija ir metodika, kurių, mūsų nuomone, stokojama daugumoje specializuotų DSS tyrimų. Platesnėje sociologinėje ir darbo santykių literatūroje pristatoma keletas tyrimų, kuriuose pateikiama naudingų nuorodų, kaip tai būtų galima pasiekti.

Be to, reikia pripažinti, kad „pradėti nuo ištakų“ reiškia suprasti, kokią įtaką labai mažų ir mažųjų įmonių DSS veiklai turi verslo, ekonominės ir reguliavimo sąlygos. Darbuotojų saugai ir sveikatai įtakos turi priklausomybė, kurią lemia LMMĮ padėtis verslo aplinkoje; įvairių tyrimų duomenimis, tai daro didelę įtaką DSS padėčiai atsižvelgiant į platesnes reguliavimo ir valdymo sąlygas. Randasi vis daugiau literatūros, kurioje nagrinėjamas toks poveikis darbo sąlygoms ir kaip tai veikia darbo valdymą ir reguliavimą, nors šioje literatūroje konkrečiai apie LMMĮ ir nekalbama. Be to, pateikiama vis daugiau tyrimų duomenų apie neformalios ekonomikos, nedeklaruojamo darbo ir ekonominės migracijos poveikį, kuris neproporcingai didelis labai mažoms ir mažosioms įmonėms, ypač toms, kurios taiko primityvias išlikimo strategijas. Todėl ir šioje srityje esama didelių informacijos spragų, kurias reikia užpildyti atliekant tolesnius tyrimus.

Intervenciniai veiksmai

Mes nustatėme, kad nepakankamai suvokiamas santykis tarp intervencijų, veiksmingumo, perkeliamumo ir platesnių šiuos veiksnius lemiančių reguliavimo ir ekonominių sąlygų, todėl būtini tolesni tyrimai, kuriuose būtų neapsiribojama iš esmės aprašomojo pobūdžio pasakojimais apie programas, strategijas bei intervencines priemones ir kuriuose būtų pateikiamas tinkamas ir gerai pagrįstas *jų diegimo ir poveikio vertinimas*, atsižvelgiant į sektoriaus charakteristikas ir sąlygas.

Be to, atkreipiame dėmesį į tai, kad su LMMĮ susiję intervencinių priemonių tyrimai yra daugiausiai sutelkti į tai, kaip siekiama valdyti įprastą riziką, susijusią su cheminiu, fiziniu ar biologiniu poveikiu. Vos keliuose tyrimuose nagrinėjamos intervencinės priemonės, skirtos paremti LMMĮ vykdomą psichosocialinės rizikos prevenciją ar kontrolę. Be kita ko, būtina toliau nagrinėti galimą ryšį tarp darbo kokybės, darbo sąlygų ir psichosocialinės rizikos. Šį ryšį patvirtina aukšto lygio suvestiniai kiekybiniai duomenys ir tiesioginių patirčių mažosiose ir labai mažose įmonėse išsamesni kokybiniai tyrimai. Būtina nustatyti, ar reikia imtis intervencinių priemonių, siekiant gerinti padėtį, susijusią su darbuotojų psichikos ir emocine sveikata tokiomis aplinkybėmis.

Nacionalinės aplinkybės

Mūsų vertinime akcentuojama nacionalinių sąlygų svarba rengiant DSS priemones ir jų poveikį labai mažoms ir mažosioms įmonėms. Tai lygiai taip pat taikytina ir intervencinių veiksnių veiksmingumui. Akivaizdu, kad tai susiję aspektai; kiekvienoje šalyje jie yra platesnio masto nacionalinių saugos ir sveikatos sistemų dalis. Manome, kad šiame vertinime pateiktoje analizėje mūsų taikytas šalių grupavimas yra naudingas atliekant būsimą išsamesnę lyginamąją analizę, kuria būtų siekiama nustatyti veiksnius, leidžiančius labai mažose ir mažosiose įmonėse taikyti DSS priemones, ir jų gerinimui skirtų intervencinių priemonių veiksmingumą.

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad mūsų vertinime atkreipiamas dėmesys į tai, kad didelėje dalyje labai mažų ir mažųjų įmonių DSS veiklos priemonės ir susiję rezultatai yra prasti, ir, remiantis mokslinių tyrimų rezultatais, nustatytos tokios padėties priežastys. Vertinime nurodyta, koks vaidmuo šiuo atžvilgiu tenka ekonominėms ir reguliavimo sąlygomis, taip pat kiek tokius trūkumus lemia ES ir nacionalinė politika. Vertinime taip pat nurodyta, ko galima pasimokyti iš intervencinių priemonių ankstesnių tyrimų ir kokie ištekliai yra būtini norint pagerinti tokias priemones ir rezultatus. Be to, jame nustatyta keletas sričių, kuriose mums trūksta informacijos apie šiuos klausimus, ir aplinkybės, kuriomis tokios informacijos spragos susidaro. Šiose srityse būtų naudinga vykdyti tolesnius tyrimus. Manome, kad tai geriausiai galima išnagrinėti atliekant tolesnius LMMĮ tyrimus vietoje; tokie tyrimai būtų įtraukti į nacionalinius tyrimus, kuriuos vykdant išsamiau analizuojamos platesnės reguliavimo, ekonominės ir politikos sąlygos, kurios, kaip nustatyta šioje ataskaitoje, yra labai svarbios labai mažose ir mažosiose įmonėse taikomoms DSS priemonėms ir rezultatams.

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra (EU-OSHA) padeda siekti, kad Europa taptų saugesne, sveikesne ir našesne vieta dirbti. Agentūra atlieka tyrimus, kuria ir platina patikimą, apibendrintą ir objektyvią informaciją apie darbuotojų saugą ir sveikatą ir rengia sąmoningumo ugdymo kampanijas visoje Europoje. 1994 m. Europos Sąjungos įsteigta agentūra įsikūrusi Bilbao mieste, Ispanijoje. Čia kartu dirba Europos Komisijos, valstybių narių vyriausybių, darbdavių ir darbuotojų organizacijų atstovai ir geriausi visų 28 ES valstybių narių ir kitų šalių specialistai.

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra

Santiago de Compostela 12, 5 aukštas
E48003 Bilbao, Ispanija
Tel. +34 944358400
Faks. (+34) 944358401
E. paštas information@osha.europa.eu

<http://osha.europa.eu>

